

A magyarországi Evangélikus Egyház könyvtárai és a tudományos kutatás

PAPP Ivánné

"Történeti értékű könyvtáraink" című sorozatunk folytatásaként közöljük az Evangélikus Országos Könyvtár vezetőjének cikkét az evangélikus egyház tulajdonában levő muzeális és általában tudományos értékű állományrészek helyzetéről.

A Magyarországi Evangélikus Egyház könyvtárainak ismertetését megelőzte a katolikus és a református egyházi könyvtárak s egyházi gyűjteményi központok, valamint a Magyar Izraeliták Országos Könyvtára részletekbe menő, szakszerű bemutatása. Ezért nem szükséges elismételni olyan, minden egyháznál közös, alapvető elvi mondanivalót, mint államunk és az egyházak működésének kérdései. Elég utalnunk a magyar könyvtárügy minden egyházi könyvtárat is érintő törekvéseire vagy a mindennapi könyvtári munka hasonló gondjaira: munkaerők, munkafeltételek, állományfeltartás, állományvédelem, és így tovább. Mivel két nagy egyház gyűjteményi szervezetét is megismerehettünk, világosan látjuk majd – amikor az Evangélikus Gyűjteményi Tanács megalakulásáról szólnak – a hasonlóságokat és a különbségeket is. A különböző közösségek és intézmények életében az évszázadok folyamán – néha elvi, máskor gyakorlati okokból mindenképpen más-más történeti helyzetben – egymástól igen eltérő vonások alakultak ki. Hangsúlyozni való ugyan mindaz, ami közös, de helytelen volna elhallgatni a történelem folyamán vagy a jelen szolgáltatásban kialakult különbségeket, minthogy ezek történeti tények.

Történeti tény például az, hogy a magyar evangélikus egyház – számszerű adatait tekintve – jóval kisebb, mint a katolikus vagy református egyház. Amellett ez a kisebb számú magyar evangélikusság általában szórványszerűen él. E két tényből (általában az eltérő helyzetből) más egyházszervezeti formák következnek. A szervezeti keretek természetesen bizonyos mértékig befolyásolják mind az egyes intézmények, mind a gyűjteményi munka lehetőségeit is. A hazai evangélikusság mintegy 320 gyülekezetét 16 egyházmegye fogja össze, ezek élén az esperesek állnak. 8-8 egyházmegye alkotja a két, Déli és Északi Egyházkerületet, mindegyiket egy-egy püspök vezeti. Az Országos Presbitérium megbízásából az Országos Egyházi Elnökség – élén az egyház püspök-elnöke és az országos felügyelő (aki nem lelkész) – látja el a legfelső egyház-

kormányzati feladatokat. A magyar evangélikus egyház különféle intézményeket és osztályokat tart fenn, diakóniai intézeteket, Teológiai Akadémiát, sajtóosztályt stb., valamint az Evangélikus Országos Levéltárat, az Evangélikus Országos Könyvtárat s a közelmúltban alakult Evangélikus Országos Muzeumot.

AZ EVANGÉLIKUS EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK

Könyvtáraink más egyházi könyvtáraktól elsősorban abban különböznek, hogy egyetlen egynek, a központi könyvtárnak kivételével, valamennyi gyülekezetnek könyvtár, tekintet nélkül állománya jellegére vagy méreteire. Van azonban így is különbség köztük, nemcsak az őrzött könyvanyag értéke, hanem más jellemző vonásaik alapján is. Magát az állomány összetételét, kialakulását, a folyamatos működést, régebbi és mai funkcióját igen sok összetevő befolyásolta. Azt mondhatjuk, a folyamatosság általában nem jellemzője gyűjteményeinknek, ami az egyháztörténet nehéz századaait ismerve érthető is. Alig néhány kisebb és csak egyetlen nagy könyvtár, a soproni, található folyamatosan ugyanabban a gyülekezetben ma is, mint kezdetben. Jellemző vonásként megemlíthetjük még azt, hogy könyvtárainkra is érvényes, ami a magyar evangélikus egyház egészére: méreteit felülmulják a hazai kulturális és általában közéletben végzett szolgálatai. Könyvtárakról szólva: jelentős értékek vannak kevésbé ismert kis gyülekezetek gondozásában is; szórványterületeken is akad példa igen jó minőségű feltáró munkára. Tehát a kisméretűség és a szórványhelyzet nem teszi lehetővé a jó szolgálatot — csak nehezebbé. Bár nem az állomány mérete a legfontosabb kritérium, az áttekinthetőség kedvéért mégis ennek alapján vesszük sorra gyülekezeti könyvtáraink egyes csoportjait.

Minden egyes evangélikus gyülekezetben van bizonyos mennyiségű könyv, azonban némely gyülekezetben ezeket a minimális méretű könyvgyűjteményeket nem nevezhetjük könyvtárnak. Több, főként háborudulta Fejér és Nógrád megyei gyülekezetben kizárólag az evangélikus egyház legutóbbi évtizedének kiadványai találhatóak meg. Ezek tehát valójában a lelkész napi felkészülésének segédeszközei; méretük, kezelési módjuk, főként pedig állományuk és funkciójuk alapján el kell e kis gyűjteményeket különíteni a szintén kisméretű, de más jellegű gyülekezeti könyvtárak csoportjától. A legtöbb kis- és közepes méretű gyülekezeti könyvtár a 19. században keletkezett s nem egy esetben sikerült is a reformkori vagy valamivel későbbi könyvanyagát megőriznie. Jó érzékkel ide gyűjtötték az elődök a korábbi értékes nyomtatványokat is, a kis könyvtár aztán vonzotta a hagyatékokat, ajándékokat, melyek közt jelentős érték is akadt. Állományuk zöme 19. és 20. századbeli teológiai és áhítatossági irodalom. Mintegy 100-120 ilyen kisebb könyvtárban őriznek jelentősebb könyvanyagot, muzeális értékű darabokat vagy együtteseket 45 gyülekezeti könyvtárban, 22 helyen 16. századi vagy RMNY anyagot is. Elsősorban olyan gyülekezetek ezek, amelyek a 18. sz. végén "artikuláris helyek" voltak,

vagy ahol korábban nevezetes iskolák, algimnáziumok, különböző egyházi intézmények vagy testületek működtek. Több esetben a ma esetleg nem nagy gyűlekezet korának jelentős művelődési vagy egyházi központja volt, mind földrajzi, mind szervezeti tekintetben. E kis és közepes nagyságu gyűlekezeti könyvtárakban nagyon eltérő lehet a muzeális értékű könyvek száma s az egyéb könyvek arányához viszonyított aránya. Esetleg csak egy-egy darabot őriznek, mint a régi alapításu, kis gyűlekezetek közül Csöngye vagy Fancsal, vagy a 20. században keletkezett nagyvárosi gyűlekezetek, mint Szeged vagy Budapest-Kelenföld. Más helyeken viszont nagyobb számu és szervesen összefüggő értékes állományrészeleg is vannak (pl. a neves evangélikus lelkészcsalád, a Perlakyak könyvei.) Muzeális értéket őriznek többek között: Békéscsaba, Kecskemét, Kőszeg, Kővágóörs, Sárszentlőrinc, Tét, Vadosfa, azaz nagyobb és kisebb települések, ismert és kevésbé ismert lelőhelyek. A távolabb álló számárra talán meglepő a következő két adat: 16. századi nyomtatványt őriz Nagyörzsöny (6) és Nemeskér (16) gyűlekezeti könyvtára is. A felsoroltak általában nem fejlődő gyűjtemények, a gyűlekezet az éppen hogy megfelelő elhelyezést és a lelkész személyében őrizetet tud biztosítani.

A nagyobb méretű gyűlekezeti könyvtárak valamennyien egyben muzeális értékek lelőhelyei is; közéjük egyenlőségjelet tenni még az állományadatokat tekintve sem lehet. Kb. 2800-tól 8500 egységig változatos a méretük, másféle a keletkezésük, mai állományuk értékét is más-más jellemző vonásuk adja.

Minden tekintetben a soproni gyűlekezeti könyvtár a legjelentősebb. Történetével, mai állományával részletesen nem foglalkozhatunk itt, azt csupán emlékeztetőül említem, hogy 25 ősnymtatványt és 20 RMNY-t őriz. Ismert és legfontosabb lelőhelye a reformáció korának nyomtatványai, elsősorban Luther korai kiadásainak. A legnevezetesebb darabokat kiállításon mutatják be a gyűlekezeti könyvtár helyiségeiben, kérésre vezetést adnak, egyes példányokat szakfolyóiratokban ismertetett KARNER Károly ny. professzor. A kiemelkedő könyvtári értékek száma nagy, feldolgozásuk – célhittel támogatással – folyik. Azonban tudnunk kell, nemcsak az egyes muzeális értékű darabok, az egész együttes jelentős, még akkor is, ha az állomány egyes részei egy hajdani nagyobb gyűjtemény töredékei (az egykori evangélikus liceum teológiai könyvanyaga.) A könyvtár állománya 6000 egységre tehető. A gyűlekezet különös gondot fordít rá, van – részmunkaidőben ugyan – gondos és képzett könyvtárosa. A tudományos kutatást általában egyaránt érdekli mindkét nagymultu soproni könyvtár: az evangélikus gyűlekezeté is, a Berzsenyi Dániel gimnáziumé is, amely a régi liceumi könyvtár utóda. A két gyűjtemény egymást szervesen kiegészíti, az anyag kisebb, teológiai része az evangélikus gyűlekezeti könyvtárban, a többi tudományághoz tartozó pedig a liceum jogutódja, a gimnázium könyvtárában tanulmányozható, kiemelkedően értékes és szakszerűen bemutatott kéziratos és tárgyi anyaggal együtt, ismert iskola-történeti gyűjteményben. A két gyűjtemény jó együttműködése a tudomány érdekét segíti elő.

A győri gyűlekezeti könyvtár is gazdag: RMNY és általában 16. századi nyomtatványain kívül különleges értékei a magyar pietizmus nyomdatermekei. A pedagógiatörténet is értékes forrásokra találhat a könyvtárban. Állománya mintegy 8500 kötet, a gyűlekezet egyik – e sorok írása idején sok más teendővel is megbízott – lelkésze gondozza nagy lelkiismeretességgel és hozzáértéssel. A munkakörülmények itt különösen nehezek.

A miskolci gyülekezeti könyvtár mintegy 8000 kötetet őriz, közte 18 hungarikumot 1800 előtről. Gazdag az antikva anyaguk, főképpen német területekről 107 mű. Jelentős segítséget adtak itt a presbiterek a kiemelkedő értékű könyvek leírásához. A nagy kiterjedésű gyülekezet teendői igen nagy mértékben veszik igénybe a két lelkészt, a könyvtárnak csupán őrizetét tudják ellátni.

A pápai gyülekezeti könyvtár nem nagy, mindössze 2800 kötetnyi, azonban a felmérés első adatai szerint is 21 RMNY, 13 antikva s más muzeális értékű könyvanyag van birtokában. Említésre méltók a protestáns teológiai disszertációkat tartalmazó gyűjtőkötetei. Gondot fordít a gyűjteményre az egyházmegye esperese, — rész-, jobban mondva töredékidőben gondozza évek óta a vanyolai evangélikus lelkész, jó szakismeretekkel.

A Budapest, Rákóczi-uti szlovák gyülekezet könyvtára ismét egészen más jellegű anyagával hívja fel magára figyelmünket. Eredetét ugyanis a 19. sz. elején a Deák téren egyidejűleg működő három különböző nyelvű gyülekezet egyikére viszi vissza, tehát őrizi Kollár működésének emlékeit levéltári anyagában is, a könyvgyűjteményben is. Állománya nagy százaléka a 19. századból való, de van 5 mű a 16. századból; mindenestől számontartják a szlovák kutatók is. A mintegy 8000 egységnyi gyűjteménynek azonban könyvtárosa nincs, minthogy a kislétszámú szlovák gyülekezetet magát is helyettesként gondozza egy nyugalmazott pesti evangélikus lelkész.

Az egyetlen nem gyülekezeti keretekben működő evangélikus egyházi könyvtár az Evangélikus Országos Könyvtár. Állománya mintegy 110 000 könyvtári egység, — igen heterogén. Ez a jellege a könyvtár egészére úgy értendő, hogy a mai keretek közt több, részben ma is külön raktározott és külön katalogizált könyvtárat kezelünk, részben pedig abból, hogy egyik részének éppen heterogén jellege az alapvető tulajdonsága, T. i. mintegy 21 000 mű gyűjtőhelye ez a részleg, hagyatékokból, ajándékokból, megszűnt intézmények könyvtártöredékeiből. Többségében teológiai jellegű, tekintélyes mennyiségű és keresett irodalmi-történelmi könyvanyag. Lényegében könyvmuzeum — eredeti berendezésével — az 1929-ben az evangélikus egyháznak ajánlódó Podmaniczky - Dégenfeld könyvtár. Egykori tulajdonosai Kiskartalon tudatos gyűjtőtevékenységet folytattak, a kb. 25 000 mű között megtalálhatók más családok könyvtárának töredékei is, nyoma van rendszeres külföldi hungarikum-vásárlásnak is. Muzeális értékű könyveink java része ennek a gyűjteménynek köszönhető. Ugyancsak külön kezeljük a Régi és ritka könyvek gyűjteményét (900 kötetben 1567 mű). Részben a Podmaniczky-könyvtár, részben más gyűjtések anyagából (pl. Kovács Sándor hajdani püspök Luther Könyvtár és Múzeum kezdeményezése) állították fel majd két évtizede. Külön részlegnek tekinthető az Evangélikus Teológiai Akadémia régi és új könyvtára. Az előbbi a soproni ev. teológiai főiskola, majd fakultás könyveit őrizi; az egykori kari könyvtár kb. 6000 kötetét s a szemináriumi (= tanszéki) könyvtárak több, mint 12 000 kötetét. Az új könyvtár már Budapesten keletkezett; 1950 óta 6000-nél több külföldi, mintegy 4000 belföldi eredetű könyvanyagának és gazdag szakfolyóirat-gyűjteményével a protestáns lelkészképzés, továbbképzés, teológiai tudományos munka céljainak sokféle más szakterület igényeit is kielégíti. A központi könyvtár munkafeladatait jelenleg egy teljes munkaidejű könyvtáros, egy rész munkaidős lelkész és egy kisegítő munkát végző teológiai akadémiai hallgató látja el.

A felmérő munkát – még gyűjteményi központ ki nem alakulván – az Evangélikus Országos Könyvtár kellett, hogy megszervezze és lebonyolítsa. Az erről szóló beszámoló tehát a központi könyvtár és a mai Evangélikus Gyűjteményi Tanács ismertetése között értelemszerűen helyezkedik el. Azt tartjuk lényegesnek, hogy – sok nehézség ellenére – van bizonyos áttekintésünk a gyülekezeti könyvtárak muzeális értékű anyagáról. Ez a tény nemcsak országos művelődéspolitikai tekintetben jelent hasznot, segítség az evangélikus egyházi szervezeteknek is. (Hivatalátvétel-átadás vagy általában esperesi vizsgálat alkalmából a jelentések alapján tudható, milyen könyvtári értékeket kell számbavenni, szükség esetén mit kell elsősorban biztonságosan elhelyezni.) A munka – több napos előkészítő szakasz után – 1970 januárjában indult meg. Az említett nehézségek közt volt elsősorban a több helyen megnyilvánuló nehézkesség maga, itt-ott még némi bizalmatlanság is. A régi könyvanyag leírásánál, az értékek felismerésénél adódtak nyelvi nehézségek is. A lelkészek általában megértették, hogy a gyülekezetek tulajdonában levő könyvek egész nemzetünk kulturális értékei közé tartoznak, biztonságos kezelésük és gondos nyilvántartásuk az egyháznak is érdeke. Nehézséget jelentett bizonyos fokig, hogy ebben az időben még nem volt gyűjteményi szervezetünk. Az azonban nyilvánvaló volt, hogy annak kialakítása nem lehet előfeltétele a mielőbb elvégzendő felmérő munkának. Nem várhattunk az egyes gyülekezeti könyvtárak valamennyire szakszerű katalógizálására sem, mert a lelkészek nagyobb része – sokféle teendői közt – a könyvtári értékek számbavételével beláthatatlanul hosszú ideig nem készült volna el.

Módszerünk és a sorrend maga tehát eltért attól a gyakorlattól, melyet más egyházak követtek. Általában ugyanis helyesebb, ha elsősorban a nagyobb gyűjteményektől várjuk el az értékek felmérését, s csak azután foglalkozunk a kis könyvtárakkal. Ha könyvtáraink nem lennének gyülekezeti könyvtárak – s ha a nagyobb gyülekezeti könyvtárak is valamivel jobban rendelkeznének könyvtárosokkal – bizonyára más eljárást követtünk volna. Néhány további indok: 1. egyetlen gyülekezeti nagy könyvtár sem rendelkezik függetlenített könyvtárossal, rész munkaidőssel is alig kettő. E nagy gyűjtemények anyagát a gyülekezeti lelkész rövid időn belül és megbízhatóan nem vizsgálhatta volna át, 2. a nagyobb gyűjtemények általában rendelkeznek bizonyos segédlettel, (leltár, könyvjegyzék, sőt több helyen korábbi állapotot tükröző, de használható nyomtatott könyvkatalógusok), Ezek a segédletek segítséget adnak a muzeális értékek folyamatos azonosításához, s majd az egész állomány ellenőrzéséhez is. Ezért az értékes anyag nyilvántartása a nagy gyűjteményekben lehetséges már a katalógizáló munka folyamán, sőt előtte is; 3. a gyülekezeti kis könyvtárak állományával – ésszerű időhatárok közt – a gyakorlatlanabb gyülekezeti lelkész is megbirkózhat, még akkor is, ha semmiféle segédlet nincs, 4. a gyülekezeti kis könyvtárak állománya általában nagyobb mértékben veszélyeztetett, oka lehet a segédletek hiánya, a gyülekezet periférikus fekvése, esetleges gyülekezet-összevonások vagy általában gyakori lelkészváltások.

A gyűjteményi szervezet hiányát az egyház vezetősége és a munkatársak

sokféle módon igyekeztek pótolni. Az evangélikus egyház püspök-elnöke állandó figyelemmel kísérte a munkát, segítséget adott egyes fázisaiban püspöki körlevéllel, esperesi értekezleteken és más tárgyalásokon a feladatnak teret biztosítva. A két egyházkerület püspöke közös körlevelében 1970 januárjában utasítás ment ki a gyülekezetekhez a felmérő munka elvégzésére. A körlevélhez csatolt terjedelmes melléklet részletesen leírta a muzeális értékű könyvek különböző típusait. A mellékletek készítésénél jó hasznát vettük a Régi Magyarországi Nyomtatványok szerkesztősége tapasztalatainak. Elsősorban a muzeális értékek felől szándékoztunk adatszolgáltatást kérni, azonban + szinte melléktermékként – tájékozódni igyekeztünk a gyülekezetek birtokában levő egyéb könyvanyagáról is, a gyűjtemények elhelyezéséről, restaurálásra váró darabjaikról, a meglévő vagy hiányzó segédletekről stb. Kértünk a lelkésztől általános könyvtári jelentést, kértük a kiemelkedő könyvtári értékek bejelentését, hét kategóriára bontva, – végül pedig a muzeális értékű darabok egyedi leírását. A határidők az állomány méreteihez igazodtak, – a felmérő munka eredménye, a jelentések és a leírások 1970-ben és 1971 első felében érkeztek be, két nagy gyűjteményben a feldarabolás később indult s ma is folyik. A felmérő munka segítségével jelent meg a lelkészi szaklapban a központi könyvtár vezetőjének hosszabb tájékoztató cikke (Lelkipásztor, 1970. évi 4. sz.), különböző értekezleteken és összejöveteleken volt szó a feladatokról, eredményekről és további tennivalókról. A jelentések összesítése 1971 júliusában készülhetett el, azóta is differenciálódik, s gazdagodásával ezután is számolhatunk. (Még a nagyjából pontos adatszolgáltatást nyújtó gyülekezetekben is akadhat feltárni való érték, hiszen az e fajta munkában kevésbé gyakorlott felmérő nem bizonyos, hogy felismerte a kezében lévő s nehezebben azonosítható mű valóságos értékét. Számolnunk kell a kevésbé pontos munkából adódó eltérésekkel is.) Végül pedig: továbbra is segítséget kell nyújtani az egyházi könyvtárak gondozásához, a lelkészek mellé megfelelő, tehát megbízható és szakértő külső munkatársakat kell toboroznunk. Az evangélikus egyházban az egyházi vezetés intézkedései, a központi könyvtár erőfeszítései és a gyülekezeti lelkészek java munkája helyettesítette a másutt meglévő könyvtárosi gárdát és a szervezetet. Éppen egy további nehézség (t. i. az egyházszerkezeti illetéktelenség) elkerülésére szolgált az, hogy a jelentéseket az országos egyházi irodába kérhettük a gyülekezetektől. Ilyen módon kezdődött és folyt tulajdonképpen a gyűjteményi központra szabott munka "de facto", mielőtt "de iure" egyáltalán folyhatott volna, – s éppen a muzeális könyvtári értékek felmérésének megkezdésével, amely feladatnak hivatott gondozója mindenütt az egyházi gyűjteményi központ. Látni fogjuk, más munkaterületen is többé-kevésbé hasonló volt a helyzet. A felmérő-nyilvántartó munkával elfoglalva, minden energiát erre fordítva nem tudtunk korábban a szervezeti keretek kialakításával foglalkozni.

A későbbi gyűjteményi ágazatok vezetői, tehát az Evangélikus Országos Levéltár, az Evangélikus Országos Könyvtár és az egyházi műemlék- és muzeumügy vezetője 1972 folyamán rendszeres megbeszéléseket folytattak és tervezetet készítettek a munkakere tek minél megfelelőbb kialakítására. Tanulmányozták a testvéri református egyház gyűjteményi tanácsának közzétett ideiglenes szervezeti szabályzatát is, mérlegelve, miben érdemes s miben nem volna helyes követni, hiszen igen sok tekintetben mások a körülmények. Elkészítettük időközben – az evangélikus egyház más intézményeivel és osztályaival együtt – működési szabályzatainkat, a levéltárét és a könyvtárét úgy alakítva ki, hogy ezek a központi intézmények a közelesen megalkotandó gyűjteményi szervezetben jól helyezkedhessenek el. A formális keretek hiánya a levéltári munkában sem volt akadálya annak, hogy bizonyos feladatokat az Evangélikus Országos Levéltár – a Levéltári Igazgatósággal egyetértésben – irányíthasson és lebonyolíthasson. A gyülekezetek levéltári anyagának felmérése is folyt, bár nem volt szerencsés, hogy a két felmérést egy időben, párhuzamosan kellett kérnünk. Ugyancsak megelőzte – s nemcsak a gyűjteményi keret, de a muzeumügy formábaöntését is, – az evangélikus egyház műtárgy-nyilvántartó és gondozó munkája is. A Muzeumi Főosztály kezdeményezésére korábban már megindult a gyülekezetek tulajdonában levő műtárgyak bejelentése és leírása. Az adatok kiegészítése, a nyilvántartás teljessé tétele azóta is rendszeresen folyik, minthogy a Teológiai Akadémia egyháztörténet tanára előbb megbízottként, majd a terület kinevezett gazdjaként ellátja a muzeumvezetői feladatát.

Mindhárom ágazati vezetőt segítik azok a lelkészek, akik eddigi munkájukkal már bebizonyították hozzáértésüket és ügyszeretetüket – elsősorban a két egyházkerület területéről egy-egy lelkész, mint egyházkerületi gyűjteményügyi előadó.

A kialakuló és 1972. december 17-én országos presbitériumi határozattal létrehozott Evangélikus Gyűjteményi Tanács szervezetről kell még néhány szóban tájékoztatást adnunk. Az említett határozat 1973. január 1-i érvényre lépésével megalkotta a Tanácsot, megnevezte vezetőjét (az egyház püspök-elnökét) és tagjait (az egyház vezetőit és a három gyűjteményi ágazat vezetőjét, valamint az említett egyházkerületi előadókat). Ugyanekkor mondta ki az Országos presbitérium azt is, hogy a Tanács ügyvezetői teendőivel felváltva egy-egy ágazati vezetőt biz meg, 3 éves időtartamra (1973-tól a központi könyvtár vezetőjét). A Tanács alakuló ülése elfogadta a 16 egyházmegye 1-1 gyűjteményi előadójára vonatkozó javaslatot. Ezek az előadók nem tagjai a Tanácsnak, tevékenységük kevésbé rendszeres, – alkalmanként egy-egy helyszíni szemle, anyagszállítás stb. ügyében segítik az egyházkerületi előadók s az ágazati vezetők munkáját. Espereseket vagy külső szakértőket a Tanács esetenként meghívhat ülésére, ha a szükség kívánja. A gyűjteményi szervezet első esztendejében az egyházkerületi előadók elsősorban a muzeumi munkában vettek részt.

Evangélikus gyűjteményi munkánk főképpen abban tér el – méreteit tekintve most – más egyházakétól, hogy azoknál még kevésbé hivatali apparátus, ennek minden jó és kevésbé jó következményével. Igen jó, hogy most is, mint

korábban, a munka tartalmi kérdéseivel foglalkozunk, közvetlenül benne élve a gondokban és örömeikben. A Tanács munkája – éppen az ágazati vezetők személyében – közvetlenül ráépült a három központi intézményre. Így a Tanács fel tudja használni a levéltár, a könyvtár és a múzeum vezetőinek áttekintési lehetőségeit, akár előző napi tapasztalatát a munkában, tehát reméljük, nem szakad el a valóságtól. Ezért jó megoldás a központi intézményekre ráépülés. Ám ezek az intézmények lényegében "egyszemélyes intézmények", ezért arra kell törekednünk, hogy a kialakított gyűjteményi szervezet ne jelentsen túlságosan nehezen viselhető terhet sem a Tanács vezetőjének, sem az ágazati vezetőknek.

KUTATÓSZOLGÁLAT

A gyülekezeti könyvtárak ritkán önálló, többnyire a gyülekezeti levéltárral közös helyiségben vannak elhelyezve. Ezek általában nem fűthetők, a raktárak mellé nem csatlakozik kutatóhelyiség, felügyelet általában nem biztosítható. A kis gyülekezeti könyvtárakat általában a lelkészi hivatali helyiségekben helyezték el, muzeális könyvanyag használatához itt sincsenek meg a biztonságot és nyugodt munkát jelentő körülmények. A gyülekezeti lelkésznek lehetnek gyakran házon kívüli elfoglaltságai, a kutatót pedig zavarhatják a hivatalt felkeresők. Ezért igyekszünk azt a gyakorlatot bevezetni, hogy a kutató kérésére a könyvet a központi könyvtárba hozzadjuk, s itt használhatja. Ezt az utat nem követhetjük, ha nagyszámu könyvre vagy az egész állományra kiterjedő kutatásról van szó. A Tanács ügyintézője ilyenkor (a gyülekezeti lelkész, esetleg a kerületi előadó segítségével) igyekszik a gyülekezet hivatali helyiségeiben megfelelő kutatási körülmények megteremtését elősegíteni.

Ha nem muzeális értékű könyvről van szó, jól működik a könyvtárközi kölcsönzés szolgálata. Ebben azonban csak a központi könyvtár tud részt venni, mert csak itt lehetett a könyvek központi katalógusába való bejelentést megvalósítani. A KKK alapján veszik igénybe az EOK állományát hazai és külföldi könyvtárak. Több esztendő könyvtárközi kölcsönzési kéréseit vizsgálva úgy látjuk, hogy külföldi modern anyagunkra elsősorban a magyar egyetemi és a kutatóintézeti könyvtáraknak van szükségük (egyháztörténet, himnológia, régészet, filozófia, pszichológia), – a 19. sz. vége és e század eleje magyar könyvtermését pedig megyei könyvtáraink s külföldi egyetemi és nemzeti könyvtárak kéri (magyar történeti, irodalomtörténeti forráskiadványok, irodalmi művek). Egyes szakterületek kutatói használják folyóiratanyagunkat, elsősorban a Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa alapján. (Ez az osztály 1972 tavaszán nyilvántartást készített idevágó periodikum-anyagunkról, – magunk nem jutottunk volna ahhoz, hogy a munkát elvégezzük.) Kölcsönző szolgálatunk nagyjából az intézeti könyvtárak gyakorlatának megfelelően működik, a tudományos kutatókon kívül – indokolt esetben – egyetemi hallgatóknak is kölcsönzünk. Azt tapasztaljuk, hogy erre még a könyvtárakkal ellátott Budapesten is szükség van, főképp a kötelező olvasmányokat nehéz az egyetemi hallgatóknak

elegendő példányban megkapni. Állományunk épségét a kutatószolgálat kiterjesztése nem veszélyeztette, tapasztalataink jók. Állandó olvasóink egyébként az evangélikus és más egyházak – teológiai munkát is végző – lelkészei, a teológiai akadémia tanárai és hallgatói, más szakterületekről elsősorban történészek, zenetudósok, régészek, levéltárosok, pedagógia-történészek s a helytörténet munkásai.

Az egységes magyar könyvtárügy vállalkozásaiból – erőnkhez képest – igyekszünk kivenni részünket. Ez legtöbbször nem megy könnyen, hiszen már az is maximális erő kifejtést igényel, hogy könyvtári szolgáltatásainkat, katalógizáló munkánkat a megfelelő – és megkívánható – szinten tartsuk. Olvasószolgálatunkban a jelenlegi havi 350-380 könyvtári egységnél nagyobb forgalmat nem volnánk képesek lebonyolítani. Önálló kiállítások megrendezésére sincs lehetőségünk, mivel erőnket a kevéssé látványos feldolgozó munka, az olvasószolgálat és az elkerülhetetlen adminisztrációs feladatok elvégzésére összpontosítjuk. (Kisebb tematikus kiállításokra természetesen sor kerül.) A közös nagy könyvkiállításokra azonban készséggel adnak könyvtáraink egy-egy darabot, így az "500 éves a magyar könyv" c. kiállításon csak két, de jelentős dokumentum szerepel az evangélikus gyűjteményből. (Lackner Krisztof rézmetszetei a soproni gyülekezeti könyvtárból, a Mercurius Veridicus egyik 1710-ből való száma az Evangélikus Országos Könyvtárból.) Munkánkat szakfelügyeleti szervünk megértéssel veszi körül, mindig segíti, – elismerésüket a bizalom előlegezett jelének tekintjük. Megértésükre és segítségükre az evangélikus gyűjteményügynek, benne a könyvtáraknak továbbra is szükségük van. A reánk váró feladatok megoldására az evangélikus egyház vezetői és gyülekezetei komoly erőfeszítéseket tesznek. Mivel azonban ezeket feladatokat a magunk erejéből nem volnánk képesek ellátni, őszintén igényeljük a szakmai szervek segítségét. 1973-ban a feltáró munka és a könyv-restaurálás céljára bizonyos célhitteltámogatásban részesülhetnek az evangélikus egyházi könyvtárak, – bízunk abban, hogy hasonló támogatásra a jövő esztendőben is sor kerülhet.

Az evangélikus lelkészek könyvtári munkájának elvi alapjai megfogalmazásánál abból kell kiindulnunk, hogy tudvalevően a lelkészek munkaterületének csak egyik – és nem is nagyterjedelmű – sávja a gyülekezeti könyvtárakban végzett szolgálat. A lelkészek, mint a gyülekezeti könyvtárak kezelői, előtt világosnak kell lennie, hogy ez is népünk szolgálata. Alkalom tehát arra, hogy a lelkész nyílt lélekkel forduljon társadalmunk igénye, ez esetben könyvtári szolgáltatási igénye felé, s ne csak elvontan támogassa a jó törekvések érvényesülését, hanem ezekért számos cselekedetekkel tegyen is. Nem elképzelhetetlen az sem, hogy a megnyilvánuló igényeknek elébe is lehet menni, – vagy a kértnél egy mérfölddel tovább is lehet menni. A gyülekezeti könyvtár minden kezelőjének ugyanazt diktálja lelkiismereti kötelessége s a diakóniai teológia, amire a szakszervekkel való együttműködés naponta előttünk levő példái is bátorítanak mindnyájunkat, akár levéltári- vagy muzeumügyről, akár könyvtárügyről legyen szó.

Az evangélikus egyház könyvtáraiban levő értékes könyvanyag bekapcsolása a magyar tudományos élet egészébe olyan szolgálat, melyért érdemes erőnket összeszedni mindnyájunknak.